

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o krajowej szkole ogrodniczej w Tarnowie.

Wysoki Sejmie!

Wskutek uchwały Wysokiego Sejmu z dnia 16. stycznia 1888 przeniósł Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 30. października 1888 l. 46.213 szkołę ogrodniczą z Czernichowa do Tarnowa, gdzie na jej pomieszczenie odstąpiła gmina miasta Tarnowa dwa budynki drewniane, w których się przedtem mieściła prywatna szkoła ogrodnicza, staraniem okręgowego Towarzystwa rolniczego tarnowskiego i tarnowskiej Rady powiatowej a przy współudziale Rady miejskiej, przy ogrodzie miejskim założona.

Oprócz tych dwóch budyneczków (z których jeden 15 m. 85 cm. długi, a 9 m. 15 cm. szeroki, a drugi 12 m. 20 cm. długi, a 10 m. 15 cm. szeroki), oraz komórki na drzewo i narzędzia tudzież małego ogródka przy wspomnianych budyneczkach położonego, odstąpiła gmina miasta Tarnowa 3 morgi gruntu na założyć się mający ogród szkolny warzywny i owocowy, i dozwoliła korzystać z przyległego parku miejskiego, jako środka demonstracyjnego do krzewo-
znawstwa i zwykłego kwiaciarstwa ogrodowego.

Budynki wspomniane zostały kosztem 730 zł. odrestaurowane, pole 3-morgowe przeznaczone na ogród kosztem 899 zł. 88 ct. oparkanione, następnie kosztem 318 zł. 93 ct. zdrenowane, a z dniem 1. grudnia 1888 została szkoła ogrodnicza w Tarnowie otwartą jako zakład krajowy z 20-ma uczniami, którzy po części ze zwiniętej szkoły ogrodniczej czernichowskiej, po części z dawniejszej również zwiniętej szkoły prywatnej ogrodniczej w Tarnowie, do tego zakładu przeszli.

Przed otwarciem szkoły ogrodniczej w Tarnowie jako zakładu krajowego, bo rozporządzeniem z dnia 9. października 1888 l. 42.017, poruczył Wydział krajowy na przedstawienie kuratorji z dnia 28. września 1888 tymczasowe kierownictwo tej szkoły panu Walentemu Tarsińskiemu, kierownikowi czteroklasowej szkoły ludowej na Strusinie ad Tarnów, który dotychczasową zwiniętą szkołę ogrodniczą prywatną kierował, a udzielanie nauki zawodowo-ogrodniczej poruczył Wydział krajowy panu Kazimierzowi Waśniewskiemu, ogrodnikowi miejskiemu w Tarnowie.

Na propozycję kuratorji z dnia 18. grudnia 1888 l. 54 poruczył Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 28. grudnia 1888 l. 55.997 udzielanie nauk przygotowawczych pp. Janowi Ciejce i Józefowi Pankowiczowi, nauczycielom szkół ludowych, tudzież Wojciechowi Ry-

głowskiemu, nauczycielowi seminaryum nauczycielskiego w Tarnowie, do nauki zaś rysunków i praktycznego miernictwa powołał Wydział krajowy pana Franciszka Vetulaniego, kierownika ekspozytury biura melioracyjnego w Tarnowie, a do nauki religii ks. Mateusza Muchowicza.

Nadto powołał Wydział krajowy rozporządzeniem powyższem zgodnie z propozycją kuratoryi na ochmistrza (dozorcę uczniów) p. Jana Szafrńskiego, pomocnika (subjekta) przy tarnowskim ogrodzie miejskim.

Rozporządzeniem z dnia 19. marca 1889 l. 623 przyjął Wydział krajowy przedłożony sobie przez kuratoryę szkoły plan nauk dla krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie, jako „plan tymczasowy“, czyli przejściowy, polecając wszakże zaprowadzić w nim pewne zmiany, odnoszące się do nauki praktycznej.

Z dniem 30. marca 1889 ukończyli uczniowie (którzy bądź z Czernichowa, bądź z prywatnej szkoły ogrodniczej w Tarnowie do zakładu krajowego przeszli), trzyletni kurs nauk według planu dawniejszego, a z dniem 1. kwietnia 1889 wprowadzony został nowy, jakkolwiek prowizoryczny tylko, plan nauk. Ułożenie zaś i uchwalenie normalnego planu nauk dla krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie pozostawiono aż do czasu, kiedy w miejsce tymczasowego kierownika będzie powołany odpowiednio fachowo wykształcony kierownik szkoły.

O zarządzeniu tem zawiadomił Wydział krajowy c. k. Ministerstwo rolnictwa, przedstawiając mu prowizoryczny plan nauk. Według oznajmienia c. k. Namiestnictwa z dnia 14. grudnia 1889 l. 85.550, oświadczył J.E. pan Minister rolnictwa w reskrypcie z dnia 3. grudnia 1889 l. 17.511, że przeciw prowizorycznemu wprowadzeniu przedłożonego mu planu nauk w krajowej szkole ogrodniczej w Tarnowie, nic nie ma, „że jednakże zaleca, aby Wydział krajowy przed ostatecznem zatwierdzeniem tego planu przekonał się o jego stosowności z wyniku jednego lub dwóch lat szkolnych i z opinij składanych z inspekcji tej szkoły.“

Rozporządzeniem z dnia 29. listopada 1889 l. 52.396 zgodził się Wydział krajowy na propozycję kuratoryi szkoły z dnia 22. listopada 1889 l. 51, aby rok szkolny w krajowej szkole ogrodniczej w Tarnowie rozpoczynał się i kończył w połowie marca, a nie tak, jak w szkołach niższych rolniczych z dniem 1. września. Uczniowie bowiem opuszczając szkołę ogrodniczą z końcem marca łatwiej znajdują stosowne umieszczenie przy ogrodach, gdyż zwykle na wiosnę bywają praktykanci do ogrodów najwięcej poszukiwani.

Celem obsadzenia posady kierownika krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie rozpiisał Wydział krajowy konkurs 31. maja 1889. L. 17.642. Z pomiędzy 11 kandydatów, jacy się o posadę tę ubiegali, zaproponowała kuratorya szkoły Wydziałowi krajowemu na pierwszym miejscu pana Wojciecha Maciaszka, jako kandydata najodpowiedniejszego. P. Maciaszek rozpoczął naukę ogrodnictwa w roku 1874 w szkole pomologicznej w Łańcucie, ukończył 2-letni kurs nauk w szkole ogrodniczej w Czernichowie (w r. 1876) odbył jednoroczną praktykę w ogrodach p. Meyne w Odenburgu jako stypendysta c. k. Towarzystwa rolniczego krakowskiego (do końca grudnia 1877), następnie dwuletnią praktykę przy ogrodzie botanicznym w Krakowie i jednoroczną praktykę (do września 1880) przy ogrodzie botanicznym w Warszawie pod kierunkiem p. E. Jankowskiego, poczem objął obowiązek ogrodnika w majątku hr. Stanisława Kossowskiego na Litwie, gdzie 2 lata (do 20. września 1882) pozostawał. Po zwiedzeniu kilku ogrodów w Niemczech i odbyciu kilkumiesięcznej praktyki w ogrodzie Van Houtte w Gandawie, wstąpił dnia 1. października 1883 do szkoły ogrodniczej w Wersalu (Ecole nationale d'horticulture de Versailles), którą to szkołę o trzechletnim kursie w roku 1886 z patentem ukończył. Po ukończeniu szkoły wersalskiej pracował jeszcze 10 miesięcy u Villmorina w Wersalu, poczem zwiedziwszy niektóre ogrody we Francji i Anglii objął z dniem 1. września 1887 obowiązek starszego ogrodnika w ogrodach zamku łańcuckiego, na której to posadzie do 1. maja 1889 pozostawał.

Teoretycznie i praktycznie gruntownie wykształcony, dawał kandydat ten wszelką gwarancję, że zadaniu swemu odpowie, to też Wydział krajowy zgodził się na propozycję kuratorji, dał p. Maciaszkowi pierwszeństwo przed innymi kandydatami, a po oznajmieniu c. k. Ministerstwa rolnictwa z dnia 24. listopada 1889 l. 17.512, że zgadza się na ten wybór, z zastrzeżeniem: „iż przed stałym nadaniem mu tej posady winno być udowodnione jego uzdolnienie do kierownictwa zakładu naukowego“, zamianował go Wydział krajowy dekretem z dnia 20. grudnia 1889 l. 55.654 prowizorycznie nauczycielem fachowym, a zarazem kierownikiem krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie.

W dniu 19. stycznia 1890 objął p. Maciaszek obowiązek kierownika szkoły, obejmując zarazem naukę: warzywnictwa, sadownictwa i kwiaciarstwa, dalej uprawę chmielu i pszczelnictwo. Nauczyciel fachowy pomocniczy p. Waśniewski zatrzymał naukę zasad ogólnych ogrodnictwa i krzewoznawstwa, tudzież botanikę i zoologię ogrodniczą, a nauki przygotowawcze i pomocnicze udzielali dalej ci sami poprzód wymienieni nauczyciele pomocniczy (mianowicie: Tarsiński, Ciejka, Ryglowski, Pankowicz, — inżynier Vetulani i ks. Muchowicz).

Rozkład nauk na dnie i godziny w roku 1889/91 uwidoczniiony jest w załączonem sprawozdaniu dyrekcyi (alegat 1.).

W dniach 15. i 16. marca 1890 odbył się pierwszy ściślejszy egzamin roczny w obecności delegatów Wydziału krajowego, mianowicie podpisanego sprawozdawcy i prof. Z. Strusiewicza, tudzież w obecności J. O. Księcia Eustachego Sanguszki, przewodniczącego kuratorji i jej członków. Egzamin składało 5 uczniów roku III., 5 uczniów roku II. i 10 uczniów roku I.

Wynik tego egzaminu dał powód Wydziałowi krajowemu do wydania zarządzeń, mających na celu gruntowniejszą naukę przedmiotów tak zawodowych, jak i przygotowawczych a przede wszystkim rozszerzenie praktyki, której brak widocznie przy egzaminie się objawiał. Mając na uwadze, że kraj nasz potrzebuje przede wszystkim praktycznych ogrodników wiejskich, zarządził Wydział krajowy na półrocze letnie taką redukcję godzin na naukę w szkole poświęconych i taki ich rozkład, ażeby każdy rok przynajmniej przez pełne 3—4 dni mógł być pracami w ogrodzie zajęty.

Przy późniejszej lustracyi zakładu w miesiącu lipcu przekonał się delegat Wydziału krajowego, że kierownik szkoły ze znajomością rzeczy dążenie Wydziału krajowego i kuratorji popiera, aby uczniowie szkoły ogrodniczej tarnowskiej ile można w kierunku praktycznym się kształcili.

Ażeby ten cel osiągnąć, ażeby szkoła ogrodnicza w Tarnowie mogła kształcić rzeczywiście praktycznych ogrodników wiejskich, potrzeba oprócz doboru fachowo wykształconych nauczycieli:

1. aby plan nauki, to jest wybór przedmiotów nauki, ich zakres i rozdział na poszczególne półrocza był odpowiednio ułożony i ściśle wykonywany;

2. aby nauka w izbie szkolnej udzielana, opierana była i uzupełniana nauką praktyczną w ogrodzie, polegającą na racjonalnem i starannem wykonywaniu przez uczniów wszelkich prac pod dozorem nauczycieli, którzy każdą pracę winni na miejscu objaśniać i na potrzebę, możliwość i sposób zastosowania w danych warunkach zasad w nauce teoretycznej podanych, przy każdej sposobności uwagę uczniów zwracać.

O ile z dotychczasowego doświadczenia wnosić można, zdają się obydwaj nauczyciele zawodowi ogrodnictwa, t. j. tak kierownik, jak i drugi nauczyciel zawodowy, odpowiadać zadaniu swemu. Co się zaś tyczy nauk przygotowawczych, to ze względu, że z pomiędzy nauczycieli szkół tarnowskich nie można było pozyskać jednego, któryby miał podostatkiem czasu, aby jako nauczyciel pomocniczy mógł wszystkich nauk przygotowawczych w szkole ogrodniczej udzielać, musiały być nauki przygotowawcze rozdzielane pomiędzy kilku nauczycieli, jak po-

wyżej wskazano. Rozdział ten wykazany w załączonym sprawozdaniu dyrekcji (alegat 1) okazał się wszakże niepraktycznym, a to z tego głównie powodu, że każdy z nauczycieli jest w swojej szkole mocno zajęty i nie tylko nie ma czasu, ażeby się w potrzebach szkoły ogrodniczej rozpatrzyć, i wykładów swoich odpowiednio do potrzeb szkoły fachowej, jaką jest szkoła ogrodnicza, należycie opracować, ale nadto może on tylko w takich godzinach być w szkole ogrodniczej pomocnym, w których wolny jest od zajęć obowiązkowych w swojej szkole, co nie dozwala rozkładu godzin tak ułożyć, aby prace w ogrodach ze szkodą dla nauki teoretycznej i praktycznej często przerywane nie były.

Wydział krajowy ma nadzieję, że w roku 1890/91 będzie mógł zredukować liczbę nauczycieli pomocniczych do dwóch, a gdyby to możliwem nie było, musiałby proponować utworzenie stałej posady nauczyciela do nauk przygotowawczych, co budżet wydatków szkoły tylko nieznacznie (120—180 zł.) podniesie a znaczne korzyści zakładowi przyniesie.

Wydział krajowy zarządził co należy, aby szczegółowy plan nauk był przejrany a względnie przerobiony, a rozkład nauk tak ułożony, aby uczniowie bez ujmy w potrzebnych im naukach teoretycznych jak najwięcej czasu nauce praktycznej poświęcić mogli.

Najważniejszym wszakże środkiem nauki, umożliwiającym takie nauczanie praktyczne uczniów, aby ci już w czasie trzechletniego pobytu w zakładzie poznali nie tylko zasady ogrodnictwa, ale nabyli znajomości i wprawy w wykonywaniu tych wszystkich prac, jakich się od ogrodnika praktycznego wymaga, — jest odpowiednio urządzony i prowadzony ogród szkolny zaopatrzony w skromne ale koniecznie potrzebne szklarnie, służące tak do przechowania roślin ozdobnych przez zimę, jak i do rozmnażania tychże. Takiego ogrodu brak jeszcze dotychczas w Tarnowie. Wprawdzie zezwoliło miasto Tarnów, aby szkoła korzystała z ogrodu miejskiego, jako środka demonstracyjnego, ale ogród ten, jakkolwiek jest, bardzo pożądanym środkiem naukowym, służącym do zapoznania uczniów z pielęgnowaniem drzew i krzewów ozdobnych, z pielęgnowaniem gazonów, i produkcją zwykłych kwiatów handlowych, nie może jednakże zastąpić odpowiednio założonego ogrodu szkolnego, gdyż potrzebie nauki warzywnictwa i sadownictwa wcale nie odpowiada.

W inspektach ogrodu miejskiego produkuje się tylko rozsadę na sprzedaż, a o pędzeniu warzyw inspektowych nie ma tu mowy, — produkuje się tutaj także znaczną liczbę szczepów, ale tylko do rozprzedaży ze szkółek; ogrodu owocowego nie ma, więc i pielęgnowanie drzewek owocowych kończy się z chwilą, kiedy ze szkółki wyjęte zostaną.

Wobec tak doniosłego znaczenia ogrodu szkolnego dla nauki ogrodnictwa, zarządził Wydział krajowy, jak już naprzód wspomniano, najpierw drenowanie a następnie rigolowanie całego ogrodu, aby grunt pod uprawę warzyw i szczepów należycie przygotować. Drenowanie zostało ukończone, — u spływu wód drenowych urządzono studzienkę (zbiornik) na wodę do podlewania ogrodu i zaopatrzono studzienkę tę w pompę ssąco-tłoczącą — rigolowanie ogrodu jednakże i dalsze prace przygotowawcze do założenia ogrodu szkolnego, zostały na razie powstrzymane, kiedy się pokazało, że podgrunt opoczysty i w ogóle nieprzepuszczalny w niektórych miejscach zbyt blisko warstwy uprawnej leży, co bardzo szkodliwy wpływ na rozwój drzew owocowych wywierać musi (według zdania p. Maciaszka drzewa na ziemi o takim podgruncie skarłowacieją, a po 15 latach stanowczo giną) a w każdym wypadku wskutek tych niekorzystnych stosunków położenia i podglebia potrzeba będzie jeszcze znacznych nakładów melioracyjnych, aby ogród w mowie będący do pożądanego stanu kultury doprowadzić.

Ażeby zaś Wydział krajowy mógł zdać sobie dokładnie sprawę, czy zdanie p. Maciaszka jest uzasadnione i czy rozpoczęte prace i wkłady celem założeniu ogrodu szkolnego (które stosunkowo wiele jeszcze bo przeszło 3000 zł. kosztować będą) dalej prowadzić należy, albo czy nie korzystniejby było inny odpowiedniejszy grunt w Tarnowie na ogród szkolny nabyć, wydelegował Wydział krajowy rozporządzeniem z dnia 21. marca r. b. l. W. 12348 pp. pro-

fesora Tynieckiego i ogrodnika kierującego ogrodem botanicznym Błażka, aby jako rzeczoznawcy wspólnie z prof. Strusiewiczem zbadali dokładnie grunt przez miasto odstąpiony co do jego przydatności na ogród szkolny i udzielili Wydziałowi krajowemu swej opinii fachowej w tej sprawie. Z relacji p. Tynieskiego i Błażka przedłożonych Wydziałowi krajowemu do LW. 13762 wynika, że można wprowadzić stosownymi melioracyami grunt na ogród szkolny przez miasto odstąpiony doprowadzić do odpowiedniego stanu kultury, ale koszt tych melioracji będzie znaczny i niestosunkowo wysoki, a nadto potrzeba będzie kilka lat czasu, zanim się grunt ten do pożądanego stanu kultury doprowadzi. Nadto zwrócili panowie rzeczoznawcy uwagę zgodnie z zapatrywaniem kierownika szkoły p. Maciaszka i ogrodnika miejskiego p. Waśniewskiego, że dotychczasowe budyneczki na pomieszczenie szkoły nie wystarczają i znacznie rozszerzone być muszą, a ze względu na potrzebę ciągłego dozoru kultur w ogrodzie i dozoru pracujących w nim uczniów budynek szkolny nie może być od ogrodu oddalony, przeto zamiast rozszerzenia budynku istniejącego a względnie stawiania nowego budynku w miejscu, gdzie się szkoła obecnie mieści, należałoby postawić nowy chociaż skromny budynek przy samym ogrodzie. PP. rzeczoznawcy wskazali równocześnie grunt przy rogatkach miejskich położony, a będący własnością J. O. księcia Eustachego Sanguszki, jako taki, na którym możnaby ogród szkolny bez żadnych kosztów melioracyjnych założyć.

Wskutek tej opinii pp. rzeczoznawców wezwał Wydział krajowy pismem z dnia 1. kwietnia 1890 l. 13762 kuratoryę szkoły, przesyłając jej równocześnie odpis sprawozdania powyż wymienionych rzeczoznawców, aby wdrożyła bezzwłocznie rokowania z Księciem Eustachym Sanguszką o wydzierżawienie, a ewentualnie odstąpienie na własność 4 morgów powierzchni z gruntów położonych w stronie południowej miasta obok rogatek przy drodze do Gumnisk prowadzącej, a obecnie wydzierżawianych włościanom na morgi.

Rokowania te wszakże nie odniosły pożądanego skutku. W sprawozdaniu swem z d. 8. czerwca 1890 l. 22 (LW. 24835) donosi kuratorya szkoły, że grunt w mowie będący jest po części jako ogród na lat 6, po części zaś, jako pole orne również na lat kilka wydzierżawiony, a innego gruntu odpowiedniego na założenie ogrodu szkolnego kuratorya wyszukać nie mogła. W sprawozdaniu swem oświadcza kuratorya nadto, że „co do samego ogrodu szkolnego to zapatrywania kuratoryi są odmienne od orzeczeń rzeczoznawców przez Wydział krajowy na miejsce przysłanych. Zdaniem kuratoryi mającej w swym składzie trzech właścicieli dóbr i znaczniejszych ogrodów, grunt ten, jakkolwiek gleba jego do dobrych nie należy, może być jednak dobrym ogrodem w niedługim czasie.“

Wobec tego wyraźnego oświadczenia kuratoryi postanowił Wydział krajowy rozpoczęte prace około założenia ogrodu szkolnego na gruncie przez miasto odstąpionym dalej prowadzić, i w tym celu wstawił w preliminarz wydatków nadzwyczajnych szkoły ogrodniozej na rok 1891 pod rubr. IV. poz. 19. kwotę 2.000 zł., z których około 800 zł. na właściwe melioracje, reszta zaś na urządzenie i zakupno potrzebnych nasion i krzewów przypada.

Jakkolwiek Wydział krajowy podziela w zupełności zdanie pp. Tynieckiego, Błażka, Maciaszka i Waśniewskiego, że budynki szkoły ogrodniozej powinny być przy samym ogrodzie szkolnym i jakkolwiek najmniejszej nie ulega wątpliwości, że dotychczasowe budynki szkolne są niedostateczne, gdyż budynek główny wystarczyć może zaledwie na sypialnie dla uczniów i na kancelaryę, obok zaś stojąca chałupka na kuchnię, jadalnię i pomieszczenie stróża, na sale zaś do nauki, pomieszkanie dla kierownika, a ewentualnie i dozorczy uczniów w budynkach tych pomieszczenia nie ma, — to jednakże ze względu na znaczny koszt, jakiby to za sobą pociągnęło, Wydział krajowy nie jest za postawieniem nowych, chociaż skromnych budynków przy teraźniejszym ogrodzie szkolnym, lecz przemawia za takim rozszerzeniem (dobudowaniem) istniejącego budynku szkolnego, aby ten mógł pomieścić sypialnie dla uczniów, trzy sale do nauki i pomieszkanie dla kierownika z kancelaryą dyrektora. Rozszerzenie takie koszt-

wać będzie około 4.000 zł., a koszt ten nawet wtedy straconym nie będzie, kiedy okazałaby się potrzeba postawienia odpowiedniego budynku szkolnego przy teraźniejszym ogrodzie, albo też przeniesienia całej szkoły w odpowiednie miejsce.

Budynek bowiem ten miałby zawsze wartość domu czynszowego, pomijając już tę okoliczność, że gdyby Wydział krajowy realność tę napowrót miastu oddał, miałby prawo do żądania zwrotu wartości szacunkowej postawionego budynku.

Na podstawie powyższego wyводу Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego o krajowej szkole ogrodniczej w Tarnowie.
2. Sejm wstawia w budżet wydatków krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie rubr. IV. poz. 19. na rok 1891 kwotę 2.000 zł., przeznaczoną na dalsze melioracye i urządzenie ogrodu szkolnego.
3. Sejm otwiera Wydziałowi krajowemu kredyt do wysokości 4.000 zł. na rozszerzenie budynku szkolnego, takie, by w nim pomieścić można było sypialnie i sale do nauki dla uczniów, tudzież pomieszkanie dla kierownika szkoły, a to w tym wypadku, gdyby do wiosny roku 1891 Wydział krajowy odpowiedniejszego ogrodu i pomieszczenia dla szkoły nie znalazł.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Lwów dnia 10. października 1890 r.

Marszałek krajowy:

Sanguszko w. r.

Sprawozdawca:

T. Romanowicz w. r.

Członek Wydziału krajowego.

Sprawozdanie

Dyrekcji krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie na rok szkolny
1889/90.

I. Wiadomości ogólne o szkole.

Celem krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie jest wykształcenie teoretyczne i praktyczne ogrodników uzdolnionych do prowadzenia ogrodów wiejskich.

Brak ogrodników rzeczywiście praktycznie wykształconych daje się dotkliwie uczuć w każdym cokolwiek większym majątku — a gospodarstwo krajowe podwójnie cierpi na tym braku, gdyż nie tylko nie produkuje nic na wywóz ale nadto sprowadza corocznie za bardzo wielkie sumy takie płody ogrodnicze, nasiona warzyw i kwiatów ogrodowych, szczepy drzew owocowych i krzewów i t. p.) które w naszym klimacie mogą być z łatwością produkowane i mogą łatwo dawać rentę z ogrodów dzisiaj po największej części nie dających nawet tyle, aby własną skromną potrzebę zaspokoić mogły.

Brakowi temu zapobiedz jest zadaniem kraj. szkoły ogrodniczej w Tarnowie.

Nauka w kraj. szkole ogrodniczej w Tarnowie trwa lat trzy i rozdzielona jest w ten sposób na 6 półroczy, że w półroczach letnich trwających od 15. marca do 15. października zajęci są uczniowie przeważnie wykonywaniem wszelkich prac w ogrodzie, w półroczach zaś zimowych trwających od 15. października do 15. marca przeważa nauka teoretyczna, przy której wszakże nie opuszcza się żadnej sposobności, aby uczniowie przy pracach w szklarniach, przy inspektach i t. p. jak najwięcej zatrudnieni byli.

Nauki zawodowe udzielane w krajowej szkole ogrodniczej są następujące:

Zasady ogólne ogrodnictwa, warzywnictwo, sadownictwo, kwieciarstwo, hodowla drzew i krzewów ozdobnych, zakładanie i utrzymywanie ogrodów ozdobnych, a oprócz tych przedmiotów głównych jako uboczne chmielarstwo i uprawa wikli koszykarskiej.

Z nauk przygotowawczych udzielanych przeważnie w dwóch pierwszych latach nauki, uczy się tylko to, co do zrozumienia nauki zawodowej jest niezbędnie potrzebne, nie pomijając wszakże uzupełnienia tego elementarnego wykształcenia ogólnego, jakie uczniowie do szkoły ogrodniczej wstępujący ze szkół ludowych wynoszą.

Z końcem każdego półrocza odbywają się egzamina z każdego przedmiotu i z każdym uczniem po szczególe; po ukończeniu zaś całego trzechletniego kursu nauki składają

uczniowie egzamin końcowy ogólny z nauk zawodowych powyż wymienionych i otrzymują na podstawie dobrze złożonego egzaminu końcowego „Świadectwo ukończenia nauk“.

Innych świadectw dyrekcyja nie wydaje.

Nowych uczniów przyjmuje się w regule w drugiej połowie marca i wymaga od nich między innemi wykazania się że 15, rok życia i szkołę ludową ukończyli, kandydaci, którzy przed wstąpieniem do zakładu przynajmniej jednoroczną praktyką ogrodniczą odbyli, mają przy przyjęciu na koszt funduszu krajowego pierwszeństwo przed innymi.

II. Skład grona nauczycieli:

1. Walenty Tarsiński, który po dzień 19. stycznia t. j. aż do chwili objęcia kierownictwa szkoły przez podpisanego sprawował tymczasowo obowiązki kierownika szkoły, uczył: Arytmetyki, geometryi i higieny.

2. Kazimierz Waśniewski (ogrodnik miejski) uczył jako nauczyciel fachowy szkoły ogrodniczej ogólnych zasad ogrodnictwa, warzywnictwa, kwieciarstwa, krzewoznawstwa i botaniki.

3. Józef Pańkowicz uczył jako nauczyciel pomocniczy: języka polskiego i historii, kaligrafii i pszczelnictwa.

4. Wojciech Ryglowski uczył języka niemieckiego i geografii.

5. Jan Ciejka uczył fizyki, meteorologii, klimatologii, chemii, mineralogii i zoologii.

6. Jan Szafraniecki pomocnik przy ogrodzie miejskim i ochmistrz zakładowy uczył chmielarstwa i uprawy wikliny koszykarskiej.

7. Inżynier Vetulani uczył rysunków i miernictwa.

8. Ksiądz Mateusz Muchowicz uczył religii.

W dniu 19. stycznia 1890 objął kierownictwo szkoły podpisany, zamianowany przez Wydział krajowy kierownikiem krajowej szkoły ogrodniczej w Tarnowie. Skład grona nauczycieli był odtąd następujący:

1. Wojciech Maciaszek nauczyciel fachowy i kierownik zakładu uczył po koniec drugiego półrocza: warzywnictwa, sadownictwa, kwieciarstwa, uprawy chmielu, uprawy wikli koszykarskiej i pszczelnictwa.

2. Kazimierz Waśniewski drugi nauczyciel fachowy uczył: ogólnych zasad ogrodnictwa, krzewoznawstwa, botaniki i zoologii.

3. Walenty Tarsiński jako nauczyciel pomocniczy uczył jak poprzednio.

4. Wojciech Ryglowski uczył jak poprzednio.

5. Józef Pankowicz uczył jak poprzednio.

6. Jan Ciejka uczył jak poprzednio.

7. Inżynier Vetulani uczył jak poprzednio.

8. Ksiądz Mateusz Muchowicz uczył jak poprzednio religii.

III. Rozkład godzin nauki w roku szkolnym 1889/90 był następujący:

A) Półroczne letnie.

	8 — 9	9 — 10	10 — 11	11 — 12	2 — 3	3 — 4	4 — 5	5 — 6
1. Poniedziałek	Ćwiczenia praktyczne.		Kwiaciarnictwo. Wasniewski.	Teoria ogrodnictwa. Wasniewski.			Ćwiczenia praktyczne.	1.
2.								1.
3.				Sadownictwo. Wasniewski.				1.
1. Wtorek	Ćwiczenia praktyczne.			Arytmetyka. Tarski.	Sadownictwo. Wasniewski.		Ćwiczenia praktyczne.	1.
2.				Warzywnictwo. Wasniewski.				2.
3.								
1. Środa	Ćwiczenia praktyczne.			Botanika. Wasniewski.	Język polski. Pankowicz.	Sadownictwo. Wasniewski.	Ćwiczenia praktyczne.	2.
2.					Botanika. Wasniewski.			1.
3.								1.
1. Czwartek	Ćwiczenia praktyczne.			Geometria. Tarski.	Religia. Ks. Muchowicz.	Religia. Ks. Muchowicz.	Ćwiczenia praktyczne.	2.
2.					Kwiaciarnictwo. Wasniewski.			2.
3.								2.
1. Piątek	Miernictwo co 14 dni. Vetulani. Warzywnictwo. Wasniewski.		Rysunki wolnорęczne i geometryczne. Vetulani.		Krzewoznawstwo. Wasniewski.	Kwiaciarnictwo. Wasniewski.	Ćwiczenia praktyczne.	2.
2.								4.
3.								4.
1. Sobota	Ćwiczenia praktyczne.			Fizyka. Ciejska.	Język niemiecki. Ryglowski.	Geografia. Ryglowski.	Ćwiczenia praktyczne.	3.
2.					Warzywnictwo. Wasniewski.	Sadownictwo. Wasniewski.		2.
3.								
1. Niedziela				Kaligrafia. Pankowicz.				1.
2.								
3.								

B) P ó ł r o c z n e z i m o w e .

Rok	8 — 9	9 — 10	10 — 11	11 — 12	2 — 3	3 — 4	4 — 5	5 — 6
Poniedziałek								
1.			Arytmetyka. Tarsiniński.	Geometria. Tarsiniński.			Zoologia. Wasniewski.	Ogól. zas. ogrodn. Wasniewski.
2.				Botanika. Wasniewski.			Uprawa chmielu. Maciaszek.	Ćwicz. praktyczne.
3.			Warzywnictwo. Maciaszek.	Ćwicz. praktyczne.				Kwiaciarnictwo. Maciaszek.
Wtorek								
1.			Botanika. Wasniewski.	Fizyka. Cieżyka.			Czytanie łacińskie. Wasniewski.	3.
2.			Sadownictwo. Maciaszek.	Geometria. Tarsiniński.		Fizyka. Cieżyka.	Ćwiczenia praktyczne.	3.
3.							Język niemiecki. Ryglowski.	Sadownictwo. Maciaszek.
Środa								
1.			Arytmetyka. Tarsiniński.	Geometria. Tarsiniński.	Język niemiecki. Ryglowski.	Geografia. Ryglowski.	Ćwicz. praktyczne.	Język polski. Pankowicz.
2.			Geografia. Ryglowski.	Język niemiecki. Ryglowski.		Kwiaciarnictwo. Maciaszek.	Język polski. Pankowicz.	Botanika. Wasniewski.
3.						Ćwiczenia praktyczne.	Kwiaciarnictwo. Maciaszek.	Ćwicz. praktyczne.
Czwartek								
1.				Hygiena. Tarsiniński.	Religia. ks. Muchowicz.	Botanika. Wasniewski.	Ćwicz. praktyczne.	Pszczelnictwo. Maciaszek.
2.			Warzywnictwo. Maciaszek.	Krzewoznawstwo. Wasniewski.	Ćwicz. praktyczne.	Religia. ks. Muchowicz.	Krzewoznawstwo. Wasniewski.	5.
3.				Ćwicz. praktyczne.			Ćwiczenia praktyczne.	2.
Piątek								
1.	Ćwicz. praktyczne.	Rysunki. Vetulański.		Ćwicz. praktyczne.			Fizyka. Cieżyka.	3.
2.				Sadownictwo. Maciaszek.			Kwiaciarnictwo. Maciaszek.	Ćwicz. praktyczne.
3.	Budownictwo. Vetulański.			Ćwicz. praktyczne.				Sadownictwo. Maciaszek.
Sobota								
1.				Zoologia. Wasniewski.	Język niemiecki. Ryglowski.	Geografia. Ryglowski.	Ćwiczenia praktyczne.	3.
2.			Warzywnictwo. Maciaszek.	Ćwicz. praktyczne.			Arytmetyka. Tarsiniński.	Język polski. Pankowicz.
3.				Kwiaciarnictwo. Maciaszek.			Język polski. Pankowicz.	Arytmetyka. Tarsiniński.
Niedziela								
1.			Język polski. Pankowicz.	Kaligrafia. Pankowicz.				2.
2.								1.
3.								

Nauki udzielane były według planu nauk zatwierdzonego przez Wydział krajowy re-skryptem z dnia 19. marca 1890.

Przy demonstracjach z nauk przyrodniczych posługiwali się nauczyciele odpowiednimi przyrządami i okazami, które w braku potrzebnych zbiorów w szkole ogrodniczej, — pożyczali w innych szkołach tarnowskich. Cwiczenia praktyczne odbywali uczniowie pod kierunkiem nauczycieli fachowych w ogrodzie miejskim i w zakładowym ogrodzie szkolnym, a także w plantacjach chmielu w dobrach J. O. księcia Eustachego Sanguszki.

IV. Środki naukowe szkoły.

1. Główny środek naukowy szkoły ogrodniczej, to jest „ogród szkolny“, jest dopiero w zacczątku. Trzymorgowe pole oddane do użytku szkoły przez gminę miasta Tarnowa, zostało kosztem funduszu krajowego oparkanione, zdrenowane i na czwartej części zrigolowane. Dalsze przygotowanie pola tego pod założyć się mający ogród uskutecznić się ma w miarę możliwości w roku szkolnym 1890/91, dla zużytkowania zaś gruntu tymczasowego, uprawia się na nim zwykła jarzyna.

2. Ogród miejski spacerowy, szkółki drzew i krzewów ozdobnych, tudzież małe szklarnie i inspekta w ogrodzie miejskim, w których uczniowie bieżące prace wykonują.

3. Mały zbiór modeli owoców, obejmujący 110 sztuk.

4. Biblioteka składająca się z 464 tomów różnych starszych i nowszych dzieł.

5. Tablice ścienne.

6. Zbiór narzędzi ogrodowych, używanych przez uczniów przy wykonywaniu bieżących prac w ogrodach.

Wszystkie zbiory mające służyć do nauki i demonstracji są niedostateczne, niektórych brak zupełny. Sprawienie tych zbiorów jak najrychlejsze jest koniecznie potrzebne.

V. Frekwencja uczniów i statystyka.

1. Z początkiem roku szkolnego 1889/90 zapisanych było do szkoły ogrodniczej 20 uczniów, mianowicie:

na I. roku	.	.	.	10
„ II. „	.	.	.	5
„ III. „	.	.	.	5

2. Wszyscy uczniowie byli religii rzymsko katolickiej.

3. Pod względem stanu było:	a) synów urzędników	.	.	2
	b) „ oficyalistów prywatnych	.	.	2
	c) „ rękodzielników	.	.	3
	d) „ włościan	.	.	10
	e) „ służ	.	.	1
	f) „ rodziców nieznaných	.	.	2

4. Pod względem wieku było:

z ukończonym 15 rokiem życia	.	.	.	2
16	„	„	.	7
17	„	„	.	5
18	„	„	.	2
19	„	„	.	4

5. Przygotowanie naukowe wstępujących uczniów było następujące:

z 3 klasą szkoły ludowej uczniów	.	.	.	9
z 4 „ „ „ „	.	.	.	7

z 6 klasą szkoły ludowej uczniów	.	.	1
z 7 " " " "	.	.	1
z 1 " " średniej "	.	.	1
z 2 " " " "	.	.	1

6. Egzamina:

Z 10 uczniów roku I. złożyło egzamina roczne:

a) z postępem bardzo dobrym	.	.	0
b) " dobrym	.	.	9
c) " dostatecznym	.	.	0
d) " niedostatecznym	.	.	1

Z 5 uczniów roku II. złożyło egzamina:

a) z postępem bardzo dobrym	.	.	3
b) " dobrym	.	.	2

Z 5 uczniów roku III. złożyło egzamina:

a) z postępem bardzo dobrym	.	.	2
b) " dobrym	.	.	3

Do egzaminu końcowego przystąpili wszyscy a z tych złożyło:

a) z postępem dobrym	.	.	4
b) " niedostatecznym	.	.	1

7. Stypendya: Stypendya pobierało:

Z Rad powiatowych	.	.	4
Z fundacyi Antoniego Rogala Zawadzkiego	.	.	1

Reszta uczniów utrzymaną była kosztem funduszu krajowego:

8. Z uczniów, którzy w roku 1890. naukę w szkole ogrodniczej ukończyli, udało się na praktykę:

do ogrodu botanicznego w Krakowie	.	.	2
" " J. W. R. hr. Potockiego w Łańcucie	.	.	1
" " W. Pana Boczkowskiego w Czerniowcach	.	.	1
powróciło do rodziców	.	.	1

Egzamina półroczne przeprowadzone w dniu 16. października 1889. w obecności radcy Namiestnictwa, starosty tutejszego J. W. Pana Płazińskiego i delegata konsystoryalnego do nauki religii ks. Jana Jaworskiego kanonika katedralnego.

Egzamina roczne odbyły się dnia 15. marca 1890. pod przewodnictwem delegata Wys. Wydziału krajowego J. W. radcy Tadeusza Romanowicza, i w obecności: delegata Wys. Wydziału krajowego profesora Z. Strusiewicza, delegata konsystoryalnego do nauki religii ks. Walentego Gadowskiego, wicerektora seminarium duchownego i członków kuratorji szkoły, mianowicie J. O. księcia E. Sanguszki, J. W. radcy Namiestnictwa i starosty Płazińskiego, W. P. Witołda Rogojskiego, burmistrza miasta Tarnowa i posła na Sejm krajowy i Dr. Mikucińskiego. Z zaproszonych osób był obecny W. P. Bronisław Trzaskowski, dyrektor c. k. gimnazjum w Tarnowie.

Egzamina główne końcowe odbyły się w dniu 16. marca przed komisją egzaminacyjną, złożoną z delegata Wys. Wydziału krajowego W. P. profesora Z. Strusiewicza, kierownika szkoły p. W. Maciaszka i nauczyciela fachowego p. K. Waśniewskiego.

W dniu 31. stycznia b. r. zwiedził tutejszy zakład J. W. Pan Władysław Struszkiewicz inspektor niższych szkół rolniczych, poseł do Rady państwa i na Sejm krajowy. W ciągu roku szkolnego zwiedzany był zakład kilkakrotnie przez J. O. Eustachego Sanguszkę, prezesa kuratorji szkoły.

VI. Sprawy internatu i porządek domowy.

Wszyscy uczniowie mieszkają w zakładzie i pomieszczeni są w trzech izbach sypialnych po 6 i 7 razem. Dozór nad uczniami w zakładzie sprawuje kierownik zakładu przy pomocy ochmistrza; — podczas zaś zajęć praktycznych, dozoruje uczniów także drugi nauczyciel fachowy.

Od 1. kwietnia do 1. października wstają uczniowie o godzinie 4 $\frac{1}{2}$ rano, a udają się na spoczynek o 9 $\frac{1}{2}$ wieczór, od 1. października do 1. kwietnia wstają o godzinie 5tej a udają się na spoczynek o 9 wieczór. Śniadanie w lecie i zimie o godzinie 7 $\frac{1}{2}$, — obiad o 12 $\frac{1}{2}$ — podwieczorek o 4—4 $\frac{1}{2}$, — kolacya o 7 $\frac{1}{2}$.

Każdego dnia rano uczniowie ubrawszy się odmawiają modlitwę poranną, poczem udają się w lecie do pracy w miejsce im wskazane, w zimie zaś do izb szkolnych na naukę. Przed udaniem się na spoczynek zbierają się wszyscy uczniowie na przegląd do sali, gdzie modlitwę wieczorną odmawiają. Nauka odbywa się w dwóch izbach szkolnych. Dostarczanie wiktów oddane jest w przedsiębiorstwo za wynagrodzeniem miesięcznem po 12 zł. 50 ct. od ucznia; — w kwocie tej mieści się także wynagrodzenie za pranie i naprawianie bielizny.

Pomocy lekarskiej udzielał miejscowy lekarz w razie krótkotrwałej słabości. Jeden uczeń oddany był do szpitala dla braku pomieszczenia w zakładzie.

VII. Potrzeby zakładu.

Do najważniejszych potrzeb tutejszego zakładu należy założenie „ogrodu szkolnego“ jako nieodzownego środka do nauki wraz z odpowiedniem urządzeniem i potrzebnymi narzędziami ogrodniczemi.

Mały na razie zbiór okazów do nauki są także niezbędnymi przy objaśnieniach i demonstracyach; — w miarę rozwoju szkoły zbiory te powiększałyby się już to przez coroczne przykupy już przez własne uzupełnianie n. p. sporządzanie zielników, zbiorów nasion i t. p.

Do również niezbędnych potrzeb należy także „budynek szkolny“, w którymby się mieściły ubikacje dla internatu nieodzowne.

Tarnów, dnia 8. września 1890.

Wojciech Maciaszek,
kierownik kraj. szkoły ogrodniczej.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF THE HISTORY OF ARTS
AND ARCHITECTURE
OFFICE OF THE CURATOR
OF THE MUSEUM OF ARTS
AND ARCHITECTURE
CHICAGO, ILLINOIS
U.S.A.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF THE HISTORY OF ARTS
AND ARCHITECTURE
OFFICE OF THE CURATOR
OF THE MUSEUM OF ARTS
AND ARCHITECTURE
CHICAGO, ILLINOIS
U.S.A.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF THE HISTORY OF ARTS
AND ARCHITECTURE
OFFICE OF THE CURATOR
OF THE MUSEUM OF ARTS
AND ARCHITECTURE
CHICAGO, ILLINOIS
U.S.A.